‘मुलुक बाहिर’ उपन्यासमा प्रजाति, परिवेश र युग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय नेपाली
केन्द्रीय विभागको दर्शनाचार्य (एम.फिल.) तहको तेस्रो
सत्रका नवौं र दसौं (६०९+६१०)
पत्रकोप्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

फूलमाया तामाङ
दर्शनाचार्य तह (एम. फिल.)
क्रमाङ्क : २८
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७६

शोध निर्देशकको सिफारिस

'मुलुक बाहिर उपन्यासमा प्रजाति, परिवेश र युग' शीर्षकको प्रस्तुत शोधप्रबन्ध नेपाली केन्द्रीय विभाग दर्शनाचार्य तहका छात्रा फूलमाया तामाङले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । शोधका आवश्यक प्रक्रियाहरू पूरा गरी तयार पारिएको यस शोधकार्यबाट म पूर्णत : सन्तुष्ट छु र मूल्याङ्कन प्रक्रिया अगाडि बढाउन नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

२०७६/०५/३१

....

डा. मोतीलाल पराजुली

प्राध्यापक

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय कीर्तिपुर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय

नेपाली केन्द्रीय विभाग, दर्शनाचार्य (एम.फिल.) कार्यक्रम

कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागका विद्यार्थी फूलमाया तामाङले दर्शनाचार्य तहको पाठ्यांश सङ्केतार्थ ६०९ र ६१० को प्रयोजनार्थ तयार पार्नु भएको प्रस्तुत **लैनसिंह बाङ्देलको मुलुक बाहिर उपन्यासमा प्रजाति परिवेश र युग** शीर्षकको शोधप्रबन्ध प्रचलित शोध पद्धति अनुसार उपयुक्त भएकाले आवशयक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

नाम **हस्ताक्षर**

१. प्रा.डा. कृष्णप्रसाद घिमिरे

....

(विभागीय प्रमुख/आन्तरिक परीक्षक)

२. प्रा.डा मोतीलाल पराजुली

....

(शोधनिर्देशक)

३. प्रा.डा. दयाराम श्रेष्ठ

....

(बाह्य परीक्षक)

मितिः २०७६/०६/०७

कृतज्ञता ज्ञापन

लैनसिंह बाङ्देलका **मुलुक बाहिर उपन्यासमा प्रजाति, परिवेश र युग** शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्व विद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गतको नेपाली विषय दर्शनाचार्य कार्यक्रमको तेस्रो सत्रको नवौं र दसौं पत्र (पाठ्यांश ६०९+६१०) को आंशिक प्रयोजनको परिपूर्तिका लागि तयार पारिएको हो ।

प्रस्तुत शोधकार्य मैले आदरणीय गुरू प्रा.डा. मोतीलाल पराजुलीज्यूका निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । यसक्रममा उहाँले दिनु भएको सैद्धान्तिक तथा प्रायोगिक पक्षसँग सम्बन्धित विविध ज्ञान, सुझाव तथा मार्ग निर्देशनका लागि म उहाँप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधकार्यमा मलाई आफ्नो अमूल्य सुझाव दिई सहयोग गर्नु हुने गुरूहरूलाई पनि हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । सर्वप्रथम प्रस्तुत शीर्षकमा शोधकार्य गर्न अनुमति दिने विभागीय प्रमुख सहित नेपाली केन्द्रीय विभागप्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । त्यस्तै, आफ्नो व्यस्तताका बाबजुद पनि मलाई शोधकार्यका लागि आवश्यक सहयोग, सुझाव साथै आवश्यक आर्थिक सहयोग एवम् सदैव हौसला प्रदान गर्ने जीवन साथी श्री तारालामा तामाङ प्रति हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु ।

यसका साथ साथै मेरा यस शोधकार्यमा हरतरहले सहयोग पुऱ्याउनु हुने नेपाली केन्द्रीय विभाग एम.फिल. कार्यक्रमका सम्बन्धित सम्पूर्ण कर्मचारी साथीहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा, यस शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनका लागि नेपाली विभाग, त्रिभुवन विश्वविद्यालय समक्ष पेश गर्दछु ।

मितिः वि.सं. २०७६/ / /

सन्- / /२०१९

....

फूलमाया तामाङ

शोधार्थी

रोल नं.-२८

नेपाली विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

विषय सूची

शीर्षक	पृष्ठ
पहिलो परिच्छेद : शोधको परिचय	१-१९
१.१ विषय परिचय	१
१.२ समस्या कथन	३
१.३ शोधको उद्देश्य	४
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	४
१.५ शोधको औचित्य र महत्त्व	१५
१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन	१६
१.७ शोधविधि	१६
१.७.१ सामग्री सङ्कलन	१६
१.७.२ सामग्री विश्लेषणको ढाँचा	१७
१.८ सैद्धान्तिक पर्याधार	१७
१.९ शोधप्रबन्धको रूपरेखा	१९
दोस्रो परिच्छेद : लैनसिंह बाङ्देलको औपन्यासिक प्रवृत्ति	२०-४२
२.१ विषय परिचय	२०
२.२ लैनसिंह बाङ्देलको संक्षिप्त परिचय	२०
२.३ लैनसिंह बाङ्देलको औपन्यासिक प्रवृत्ति	२३
२.३.१ सामाजिक यथार्थवादी प्रवृत्ति	२४
२.३.२ मानवतावादी प्रवृत्ति	२६
२.३.३ प्रकृतिवादी प्रवृत्ति	२७
२.३.४ मनोवैज्ञानिक प्रवृत्ति	२८
२.३.५ अतियथार्थवाद	३०
२.३.६ निराशावादी जीवनदृष्टि	३२
२.३.७ दुखान्तता र कारूणामयता	३४
२.३.८ प्रकृतिवाद	३६

२.३.९ प्रकृतिचित्रण ३८
२.४ उपन्यास साहित्यमा लैनसिंह बाङ्देलको योगदान ३९
२.५ निष्कर्ष ४२
तेस्रो परिच्छेद : बाङ्देलको मुलुक बाहिर उपन्यासमा प्रजाति अध्ययन ४३-७६
३.१ विषय परिचय ४३
३.२ तेनको प्रजाति सम्बन्धी सैद्धान्तिक मान्यता ४४
३.२.१ वंशानुक्रम र वातावरण ४७
३.२.२ प्रजातिमा प्रतिभा ४८
३.२.३ प्रजातिको मानसिकता ४९
३.२.४ प्रजाति संस्कृति निर्माण ४९
३.२.५ लेखकको प्रजातीय प्रभाव ५०
३.३ लैनसिंह बाङ्देलको मुलुक बाहिर उपन्यासको प्रजातीय अध्ययन ५१
३.३.१ मुलुक बाहिर उपन्यासको प्रजाति ५१
३.३.१.१ रनबहादुर ५२
३.३.१.२ म्याउची ५७
३.३.१.३ माहिला भुजेल ६०
३.३.१.४ मसिनी ६२
३.३.१.५ दलबहादुर ६४
३.३.१.६ कान्छा राई ६७
३.३.१.७ सेर्वा बूढा ६८
३.३.१.८ रूपा ७१
३.३.१.९ खालिङ बूढा ७३
३.३.१.१० बूढी आमा ७५
३.४ निष्कर्ष ७६
चौंथो परिच्छेद : बाङ्देलका मुलुक बाहिर उपन्यासको परिवेश अध्ययन ७८-१११
४.१ विषय परिचय ७८
४.१.१ स्थान (देश) र काल (समय) ७९

४.१.२ वातावरण	८०
४.१.२.१ राजनीतिक वातावरण	८१
४.१.२.२ आर्थिक वातावरण	८२
४.१.२.३ सामाजिक वातावरण	८३
४.२ तेनको परिवेश सम्बन्धी सैद्धान्तिक मान्यता	८५
४.२.१ प्राकृतिक परिवेश	९०
४.२.२ सामाजिक परिवेश	९०
४.२.३ सांस्कृतिक परिवेश	९१
४.२.४ परिवेश निर्मित मानव मनोविज्ञान	९४
४.३ मुलुक बाहिर उपन्यासको परिवेशगत अध्ययन	९४
४.३.१ प्राकृतिक परिवेश	९४
४.३.२ सामाजिक परिवेश	१००
४.३.३ सांस्कृतिक परिवेश	१०८
४.४ निष्कर्ष	१११
पाँचौं परिच्छेद : लैनसिंह बाङ्देलको मुलुक बाहिर उपन्यासको युग	११४-१२७
५.१ तेनको युग सम्बन्धी सैद्धान्तिक मान्यता	११४
५.१.१ साहित्यमा युग सन्दर्भ	११६
५.१.२ प्रधान र गौण विचार	११८
५.२ मुलुक बाहिर उपन्यासको युग (क्षण) सन्दर्भ	११८
५.३ निष्कर्ष	१२७
छैटौं परिच्छेद : सारांश र निष्कर्ष	१२९-१३६
६.१ परिच्छेदगत सारांश	१२९
६.२ मुख्य निष्कर्ष	१३१
६.३ भावी अनुसन्धानका निम्ति सुझाव	१३६
सन्दर्भ सामग्री सूची	